

Jerzy Kowalczuk (1926–2019)

W dniu 30 sierpnia 2019 r. odszedł od nas kolega i przyjaciel prof. zw. dr hab. inż. Jerzy Kowalczuk – wieloletni pracownik naukowy Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska Akademii Górniczo-Hutniczej, wybitny naukowiec oraz wychowawca i opiekun wielu pokoleń geofizyków. Człowiek dobry, mądry, na którego życzliwość i pomoc można było zawsze liczyć.

Jerzy Michał Kowalczuk (ryc. 1) urodził się 23.09.1926 r. w Kulikowie k. Lwowa. Był synem Edwarda, naczelnika sądu, i Jadwigi z d. de Barbaro, nauczycielki. Szkołę powszechną ukończył w Żółkwi k. Lwowa w roku 1938. Od 1939 r. rodzina Kowalczuków mieszkała we Lwowie.

W przewodniku *Lwów – ilustrowany przewodnik* (wyd. Centre d'Europe Lwów oraz VIA NOVA Wrocław, 2001) dom Kowalczuków przy ulicy Czupurki (dawna Potockich) jest opisany następująco: *dawna willa (1908) architekta, profesora Politechniki Lwowskiej, Michała Kowalczuka, w której mieszkał on do samej śmierci w 1938 r. Przed 1944 r. w willi mieszkał syn Michała, lwowski sędzia Edward oraz wnuk architekta Jerzy, obecnie znany geofizyk, profesor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.*

W okresie okupacji Lwowa (1941–1944) Jerzy Kowalczuk pracował w Zakładach Energetycznych, najpierw jako goniec, a potem technik, zdobywając równocześnie wiedzę z zakresu szkoły średniej na tajnych kursach w żeńskim Gimnazjum Zgromadzenia Zakonnego Sacré Coeur. W roku 1946 zdał maturę przed Komisją Tajnego Nauczania.

W czasie II wojny światowej prowadził działalność konspiracyjną w ramach Narodowej Organizacji Wojska AK, był drukarzem w komórce wydającej podziemne pismo *Słowo Polskie* (ryc. 2). Jako członek Światowego Związku Żołnierzy AK Obszaru Lwowskiego za swoją działalność konspiracyjną został wyróżniony Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Orderu Krzyża Niepodległości, Krzyżem II Obrony Lwowa i Medalem Wojska Polskiego oraz uzyskał stopień majora WP.

W 1946 r. rodzina Kowalczuków przenosi się do Polski, do Krakowa, gdzie Jerzy Kowalczuk podejmuje studia wyższe w Akademii Górniczej na Wydziale Geologiczno-Mierniczym. Studia kończy w 1951 r., broniąc wraz z kolegami Andrzejem Izakowskim i Zygmuntem Śliwińskim pracę dyplomową *Badania sejsmiczne na obszarze Zatoki Gdowskiej*, której promotorem był profesor Edward Janczewski (ryc. 3). W roku 1952 Kowalczuk rozpoczął pracę na stanowisku starszego asystenta w Zakładzie Magnetyki i Grawimetrii Poszukiwawczej Katedry Geofizyki Geologicznej Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego AGH. Równolegle pracował w Przedsiębiorstwie Poszukiwań Geofizycznych (1951–1957) oraz Przedsiębiorstwie Geofizycznym Przemysłu Naftowego (1957).

Pracując na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym AGH, Jerzy Kowalczuk uzyskiwał kolejne stopnie i tytuły naukowe: doktora w 1964 r. – *Stopień odtwarzalności struktur nieplaskich metodami fal załamanych* (promotor prof. Henryk Orkisz); doktora habilitowanego w 1967 r. – *Intensywność fal sejsmicznych na obszarze Wyniesienia*

Ryc. 1. Profesor dr hab. inż. Jerzy Kowalczuk

Ryc. 2. Drukarze *Słowa Polskiego*, pierwszy z lewej J. Kowalczuk

Mazurskiego, profesora nadzwyczajnego (1973 r.) i profesora zwyczajnego (1978 r.).

Profesor jest autorem i współautorem ponad 100 publikacji naukowych z zakresu geofizyki stosowanej, 25 książek i podręczników akademickich oraz ponad 200 opracowań dla jednostek przemysłu naftowego i górniczego.

Omówienie, nawet skrótove, wyników wszystkich badań profesora, w większości z zakresu sejsmiki, to materiał na bardzo duży artykuł. Pozwolę więc sobie jedynie na

Ryc. 3. Dyplom prof. J. Kowalczuka

Ryc. 4. Andrzej Izakowski, Zygmunt Śliwiński, Jerzy Kowalczyk (70-lecie WGGiOŚ AGH)

krótkie zaprezentowanie badań, które można uznać za pionierskie.

W latach 1957 i 1958 Jerzy Kowalczyk brał udział w pracach Międzynarodowego Roku Geofizycznego, uczestnicząc w pracach badawczych na Spitsbergenie (ryc. 5) zorganizowanych przez PAN. Wraz z mgr. Konstantym Karaczunem z Państwowego Instytutu Geologicznego zorganizował grupę geofizyczną obserwacji geomagnetycznych (pomiaru składowych ziemskiego pola magnetycznego), co umożliwiło wykonanie map tych składowych na terenie

Ryc. 5. Wyprawa naukowa na Spitsbergen 1958 r., pierwszy z lewej prof. Siedlecki, naprzeciw prof. Birkenmajer, stoi prof. Kowalczyk

działania polskiej wyprawy spitsbergeńskiej. Warto nadmienić, że obserwacje geomagnetyczne z lat 1957–1958 zostały dowiązane do obserwacji wyprawy rosyjsko-szwedzkiej z XIX w. (a także wcześniejszych), dzięki czemu można było ustalić tzw. zmiany wiekowe pola magnetycznego Ziemi dla terenu fiordu Hornsund (terenu działalności polskiej wyprawy). Założone przez nich na Spitsbergenie tzw. punkty wiekowe były w latach następnych wykorzystywane do obserwacji geomagnetycznych i na trwałe weszły do programu badań zarówno ekip geofizycznych krajowych, jak i międzynarodowych. Wyniki badań były publikowane w wydawnictwach PAN i AGH.

Z końcem lat 50. ub.w. w Wielkiej Brytanii zwrócono uwagę na możliwość zastosowania metod geofizycznych w badaniach archeologicznych. W Polsce ideę wykorzystania metody magnetycznej podchwycił Jerzy Kowalczyk (wówczas adiunkt w Katedrze Geofizyki Geologicznej AGH) i nawiązawszy kontakt z archeologiem K. Bieleninem przeprowadził z powodzeniem w kwietniu 1961r., dysponując jedynie wagami magnetycznymi, pierwsze badania terenowe mające na celu lokalizację średniowiecznych piecowisk hutniczych w rejonie Nowej Słupi (ryc. 6, 7). Można powiedzieć, że data ta wyznacza początek praktycznego stosowania metody magnetycznej w badaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski, a profesora Kowalczyka uznać za prekursora wykorzystania metody magnetycznej w tej dziedzinie.

Profesor był promotorem ponad 200 prac magisterskich i 14 doktorskich oraz recenzentem licznych doktoratów, habilitacji i wniosków profesorskich. Wielu geofizyków w Polsce i na świecie szczeni się, że byli wychowankami profesora Jerzego Kowalczyka, a swoje osiągnięcia zawdzięczają nie tylko jego wiedzy, ale także jego sercu.

Pełnił następujące funkcje akademickie: kierownik Zakładu (1968–1985), zastępca dyrektora Instytutu Geofizyki Stosowanej (1968–1989) oraz prodziekan Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego (1972–1981) (ryc. 4).

Profesor Kowalczyk brał również czynny udział w życiu naukowym kraju. Był członkiem Rady Naukowej Instytutu Geofizyki PAN; Komitetu Geofizyki PAN; Komitetu Nauk Geologicznych PAN; wieloletnim przewodniczącym Komisji Nauk Geologicznych PAN Oddziału Krakowskiego; członkiem Międzynarodowych Stowarzyszeń Geofizycznych: Society of Exploration Geophysicists Houston, USA (SEG) i European Association of Engineers and Geoscient-

Ryc. 6. Profesor Kowalczuk odczytuje pomiary z wagi magnetycznej, Nowa Słupia, 1961 r.

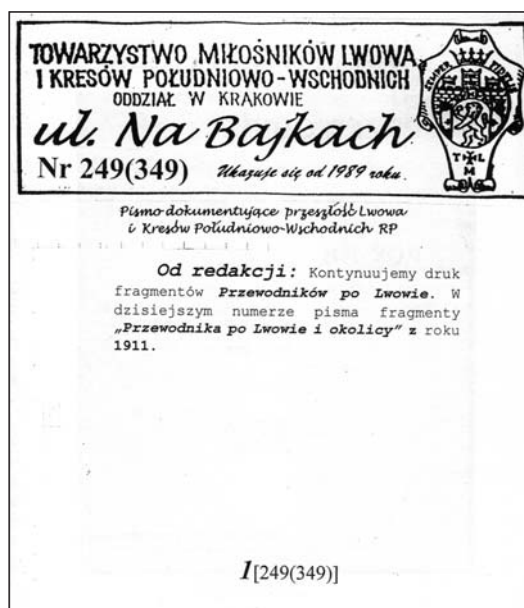

Ryc. 7. Odkryte piecowisko Nowa Słupia 4

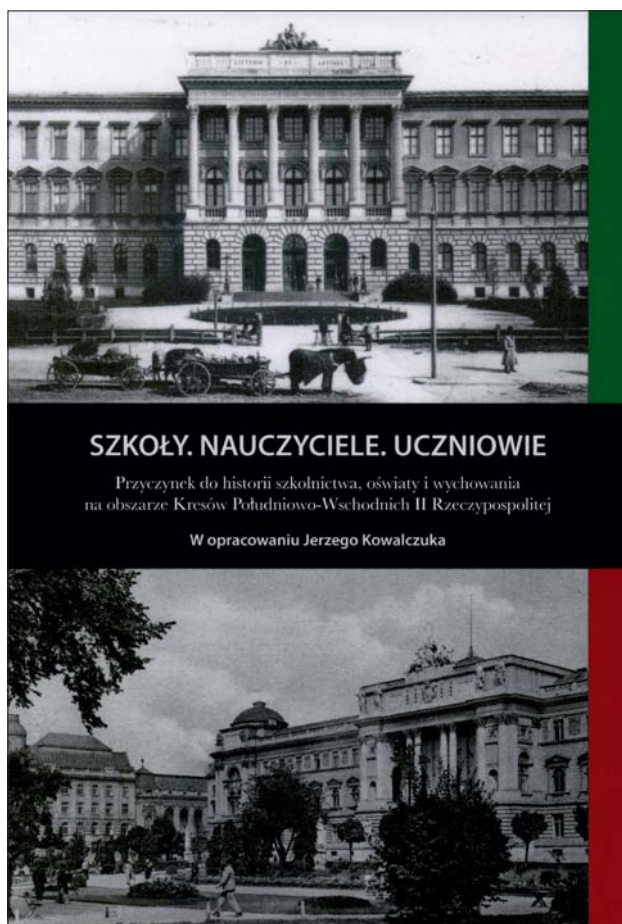

Ryc. 8. Wręczenie prof. Jerzemu Kowalczukowi Odznaki Honorowej Zarządu Głównego Towarzystwa Miłośników Lwowa. Ryc. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8 – ze zbiorów rodzinnych profesora

tists, Haga, Holandia (EAEG) oraz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego NOT.

Ryc. 9. Czasopismo *ul. Na Bajkach* Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Krakowie

Ryc. 10. *Szkoły. Nauczyciele. Uczniowie*

Za swoją pracę naukową i organizacyjną został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, licznymi nagrodami regionalnymi i resortowymi oraz nagrodami MEN i rektora AGH.

Zupełnie innym, ale równie istotnym elementem życia była dla profesora Jerzego Kowalczyka praca społeczna na rzecz ukochanego Lwowa.

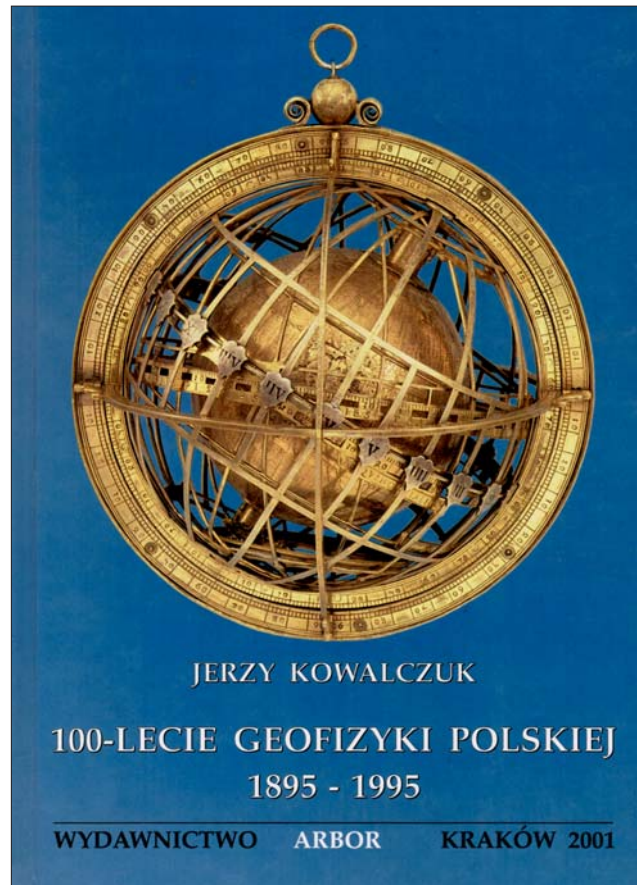
Profesor był współorganizatorem powstania Towarzystwa Miłośników Lwowa (TML) i pierwszym przewodniczącym Oddziału Krakowskiego (1989–1995) (ryc. 8). Oddział Krakowski Towarzystwa posiada własne czasopismo *Cracovia Leopoldis*; inspiruje i efektywnie wspomaga prowadzenie prac zabezpieczających groby na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. W ramach TML Jerzy Kowalczyk wydawał czasopismo *ul. Na Bajkach* (ryc. 9), które dokumentowało przeszłość Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich. Ostatni numer czasopisma – Nr 263 (363) – ukazał się z datą 30 maja 2019 r.

Jerzy Kowalczyk był również wiceprzewodniczącym Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Wspólnota Polska (1995–1998).

Profesor Jerzy Kowalczyk był wybitnym kronikarzem i badaczem historii szkolnictwa, oświaty i wychowania na ziemiach odłączonych od II Rzeczypospolitej – Kresach Południowo-Wschodnich. W serii publikacji *Szkoły Lwowskie* prezentował osiągnięcia w dziedzinie oświaty (wydawnictwa z lat 2003–2012), szkolnictwa wyższego (Uniwersytet im. Jana Kazimierza, Uniwersytet Lwowski, Politechnika Lwowska, Akademia Medycyny Weterynaryjnej, Szkoły handlowe we Lwowie (publikacje z lat 2013–2015) i życia naukowego (sylwetki: prof. Grabowskiego, prof. Janczewskiego; organizacji życia naukowego w dwudziestolecie międzywojennym; *Lwów i Lwowianie – pamiętniki*; 2009–2012). Teksty te są w dużej mierze oparte na faktach, odpowiedzi uzyskanych przez profesora na jego apel do wychowanków szkół i wyższych uczelni Lwowa o przesyłanie wspomnień z tego trudnego i tragicznego okresu.

Ostatnią publikacją profesora jest wydana przez AGH publikacja *Szkoły. Nauczyciele. Uczniowie. Przyczynek do historii szkolnictwa, oświaty i wychowania na obszarze Kresów Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej* (ryc. 10). Jej pierwsza część *Szkoły* to poszerzone, opublikowane wcześniej w serii *Szkoły Lwowskie*, teksty z dodatkowym wstrząsającym rozdziałem *Apokalipsa Nauki Polskiej we Lwowie*, w którym zebrane są nazwiska uczonych i ich rodzin (42 osoby) rozstrzelanych przez gestapo i SS dnia 4 lipca 1941 r. Druga część *Nauczyciele i Uczniowie* – to wspomnienia uczniów szkół powszechnych i gimnazjów o swoich szkołach i nauczycielach. O zawartości trzeciej części mówi sam tytuł *Lwowanie w Akademii Górniczo-Hutniczej*.

Profesora Jerzego Kowalczyka interesowała również historia geofizyki polskiej. Wynikiem tych zainteresowań jest książka *100-lecie geofizyki polskiej 1895–1995* (ryc. 11). Jako początek tej historii profesor przyjął utworzenie 1 listo-

Ryc. 11. 100-lecie geofizyki polskiej 1895–1995

pada 1895 r. Katedry Geofizyki Matematycznej i Meteorologii na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz powołanie profesora Maurycego Piusa Rudzkiego na stanowisko jej kierownika. Była to pierwsza katedra geofizyki nie tylko w Polsce, ale i w Europie. W jej powstanie duży wkład wnieśli geofizycy lwowscy pracujący w Katedrze Geofizyki i Meteorologii Uniwersytetu Jana Kazimierza pod kierunkiem profesora Henryka Arctowskiego, m.in. prof. Henryk Orkisz (późniejszy kierownik Katedry Geofizyki Geologicznej w AGH) oraz pracownicy pierwszych polskich przemysłowych ośrodków geofizyki stosowanej – *Pionier i Geotechnika*.

Śmierć profesora Jerzego Kowalczyka to duża strata nie tylko dla polskiej geofizyki, ale również dla nas, Jego uczniów i bliskich współpracowników. Straciliśmy kogoś, kto był naszym bobrym duchem zarówno w pracy naukowej, jak i w naszym codziennym życiu. Zawsze mogliśmy liczyć na wsparcie oraz pomoc profesora. Jestem pewna, że nadal będzie żył w naszych myślach i sercu.

Kaja Pietsch
Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie